

—
Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період з 01.08.2024 по 30.09.2024

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1 Цивільна юрисдикція	4
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду	7
2.1 Господарська юрисдикція	7
2.2 Цивільна юрисдикція	11
3. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	20
4. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	21

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	– Верховний Суд України
КАС ВС	– Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	– Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	– Земельний кодекс України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Цивільна юрисдикція

Факт одноосібного виховання дитини одним із батьків не підлягає встановленню в судовому порядку за правилами окремого провадження та може бути з'ясований судом як одна з обставин, що складає предмет доказування у спорі між батьками дитини щодо виконання ними обов'язків з виховання дитини

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту самотійного виховання дитини за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 09 грудня 2022 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 10 травня 2023 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

02 червня 2017 року ОСОБА_1 і ОСОБА_2 зареєстрували шлюб.

25 вересня 2020 року народився ОСОБА_3, батьком якого є ОСОБА_1, а матір'ю – ОСОБА_2.

25 травня 2022 року приватним нотаріусом посвідчено договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків батьків, відповідно до якого мати бере участь у вихованні дитини, вправі нарівні з батьком вільно спілкуватися з дитиною у визначеному сторонами порядку, допускається спільний відпочинок дитини з батьками тощо. Водночас ОСОБА_1 бере на себе усі зобов'язання, пов'язані з утримання дитини, її фінансовим та матеріальним забезпеченням.

06 липня 2022 року видано судовий наказ, яким стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 аліменти на утримання малолітнього сина ОСОБА_3 щомісяця до досягнення дитиною повноліття.

Рішенням суду від 21 липня 2022 року розірвано шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Згідно з актом, складеним фахівцем із соціальної роботи Служби у справах дітей та сім'ї за заявою ОСОБА_1, спеціаліст виходом на адресу, де мешкають ОСОБА_1, його донька та син ОСОБА_3, встановила, що діти проживають разом з батьком та знаходяться на його утриманні.

ОСОБА_1 звернувся до суду із заявою про встановлення факту самотійного виховання дитини, у якій вказував, що мати дитини з лютого 2022 року не бере участі в житті дитини, не спілкується з нею, матеріально не утримує.

Стверджував, що він є батьком, який самотійно виховує дитину. Встановлення факту самотійного виховання дитини потрібно йому для оформлення документів, необхідних для отримання соціальної допомоги як батьку, що самотійно виховує дитину, реєстрації місця проживання дитини, вирішення інших питань щодо проживання та перебування дитини, отримання відстрочки від мобілізації.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом, відмовлено у задоволенні заяви ОСОБА_1, оскільки заявник не довів, що мати

дитини не здійснює прав та не виконує обов'язків щодо своєї неповнолітньої дитини.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У справі, яка є предметом перегляду, заявник просить встановити факт самостійного виховання дитини. Заявлені вимоги, пов'язані з доведенням існування підстав для визнання (підтвердження) за ним певного соціально-правового статусу – батька, який самостійно виховує дитину.

Відповідно до частин першої – четвертої статті 157 СК України питання виховання дитини вирішується батьками спільно, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою цієї статті. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

Зазначена норма свідчить про те, що предметом договору є порядок здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Отже, навіть якщо один із батьків проживає окремо від дитини, на підставі цього договору він має здійснювати батьківські права та виконувати обов'язки, що очевидно полягає у вчиненні визначених договором певних дій, необхідних для виховання дитини, а не у повній відмові від них.

У частині четвертій статті 15 СК України визначено, що невиконання або ухилення від виконання сімейного обов'язку може бути підставою для застосування наслідків, установлених цим Кодексом або домовленістю (договором) сторін.

Так, ухилення від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини є самостійною підставою для позбавлення батьківських прав (стаття 164 СК України).

Отже, для підтвердження самостійного виховання дитини батьком необхідне існування (настання) обставин, у силу яких обсяг прав матері обмежується або припиняється.

Оскільки в СК України чітко встановлено, що сімейні права та обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі, можна констатувати, що в силу настання певних юридичних фактів (дій чи подій), які мають бути підтверджені виключно актами цивільного стану (свідоцтво про смерть) чи рішенням суду (про позбавлення батьківських прав, визнання недієздатним, померлим, безвісно відсутнім) та позбавляють особу користуватися батьківською правосуб'єктністю, такі права та обов'язки припиняються та не потребують додаткового підтвердження того, що один із батьків самостійно виконує їх.

Визначальною обставиною під час розгляду заяви про встановлення певних фактів у порядку окремого провадження є те, що встановлення такого факту не пов'язане з наступним вирішенням будь-якого спору про право.

Відповідно до частин третьої, четвертої статті 155 СК України відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

У справі, яка переглядається, заявник просить установити факт самостійного виховання ним дитини, проте встановлення такого факту може мати негативні наслідки для матері дитини.

З огляду на зазначене, вбачається, що у справі, яка розглядається, наявний спір про право – зокрема, спір щодо участі одного з батьків у вихованні дитини та/або ухилення від участі у вихованні, який підлягає розгляду в порядку позовного провадження з обов'язковим залученням органу опіки та піклування (частини четверта, п'ята статті 19 СК України).

Доведення факту одноосібного виховання дитини батьком пов'язане з настанням (існуванням) обставин, за яких мати не виконує своїх батьківських обов'язків щодо дитини, стосується зміни обсягу сімейних прав або невиконання одним із батьків батьківських обов'язків (у тому числі умисного) та безумовно впливає на права й інтереси самої дитини, а також зумовлює відповідні правові наслідки, визначені законом.

Такий факт одноосібного виховання дитини одним із батьків не може встановлюватись у безспірному порядку або за домовленістю батьків дитини, в тому числі на підставі укладеного між ними договору або на підставі судового рішення, ухваленого за правилами окремого провадження, оскільки в такому питанні завжди існуватиме загроза порушення принципу дотримання найкращих інтересів дитини.

Оскільки сімейним законодавством не передбачено підстав припинення батьківських обов'язків щодо виховання дитини, а визначена частиною першою статті 15 СК України «невідчужуваність» сімейних обов'язків свідчить про неможливість відмови від них, зокрема від обов'язків щодо виховання дитини, то факт одноосібного виховання дитини одним із батьків може бути встановлений судом як одна з обставин, що складає предмет доказування у спорі між батьками дитини щодо виконання ними обов'язків з виховання дитини.

Разом з тим суди попередніх інстанцій не звернули уваги на те, що подана заява про встановлення факту, що має юридичне значення, не підлягає судовому розгляду в окремому провадженні, оскільки за встановлених у цій справі обставин існує спір про право щодо участі одного з батьків у вихованні й утриманні дитини. З урахуванням закріпленого в сімейному законодавстві принципу невідчужуваності сімейних обов'язків, неможливості відмови від них, у тому числі від обов'язків виховання дитини, то питання, заявлене ОСОБА_1 у цій справі, не може з'ясуватись безвідносно до дій другого з батьків та може вирішуватись

у межах спору про право між батьками дитини за загальним правилом у позовному провадженні.

За установлених у цій справі конкретних обставин факт самостійного виховання дитини батьком не може бути встановлений за правилами окремого провадження, у зв'язку із чим заяву ОСОБА_1 слід залишити без розгляду.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 11 вересня 2024 року у справі № 201/5972/22 можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753944>

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду

2.1. Господарська юрисдикція

ВП ВС відступила від власного правового висновку щодо застосування односторонньої реституції у разі недійсності правочину, визначивши, що якщо законом не встановлені особливі умови застосування правових наслідків недійсності правочину або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів, позивач, який заявляє вимогу про повернення йому в натурі переданого за недійсним правочином або відшкодування вартості переданого, заявляє реституційну вимогу, яку суд за існування для того підстав задовольняє, застосовуючи двосторонню реституцію. У цьому випадку відповідач є стягувачем у частині рішення про повернення йому переданого ним за недійсним правочином майна або відшкодування вартості.

Визначати, в чому полягає чи може полягати порушення інтересів держави та оспорювати правочин у суді як такий, що суперечить інтересам держави на підставі статті 228 ЦК України, може тільки суб'єкт, наділений у спірних правовідносинах владними повноваженнями (незалежно від наявності статусу юридичної особи), або прокурор, який у встановленому порядку, виконуючи субсидіарну роль, може представляти державу в судовому провадженні замість відповідного компетентного суб'єкта, який усупереч вимогам закону не здійснює захист інтересів держави або робить це неналежно

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Приватного підприємства «Фірма «ДАН» (далі – Підприємство) на рішення Господарського суду Рівненської області від 26 квітня 2022 року та постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 25 серпня 2022 року у справі за позовом Невірківського ліцею Великомежиріцької сільської ради (далі – Ліцей) до Підприємства про визнання недійсним договору та стягнення 199 850,40 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

За змістом статуту Ліцей є комунальним закладом, правонаступником майна, прав, обов'язків та трудових відносин Невірківського навчально-виховного

комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад» Корецької районної ради Рівненської області (далі – Школа).

21 грудня 2019 року Школа (замовник) та Підприємство (постачальник) уклали Договір, за змістом якого постачальник зобов'язується забезпечити постачання замовнику мережевого обладнання загальною вартістю 199 850,40 грн, а замовник прийняти і оплатити товар на умовах Договору.

За видатковою накладною від 24 грудня 2019 року Підприємство поставило Школі мережеве обладнання на загальну суму 199 850,40 грн, а платіжним дорученням від 26 грудня 2019 року Школа перерахувала Підприємству грошові кошти в повному обсязі.

За зверненням слідчого СУ ГУНП в Рівненській області було проведено судові експертизи. За висновками експерта від 15 квітня 2020 року та від 27 травня 2020 року вартість мережевого обладнання була завищена в понад 200 разів.

При цьому директор Школи взяв бюджетне зобов'язання за Договором на оплату мережевого обладнання без погодження з Генеральним державним замовником Національної програми інформатизації.

Звертаючись з позовом, Ліцей вказував, що Підприємство не могло не знати про реальну вартість товару за Договором, а тому з метою отримання надприбутку навмисно ввело Ліцей в оману. Оскільки товар за Договором був придбаний за державні кошти, зазначений правочин суперечить інтересам держави і суспільства, у зв'язку із чим має бути визнаний недійсним, а сплачені за ним кошти стягнуті з Підприємства.

Суди попередніх інстанцій задовольнили позов та вказали, що Договір не відповідає положенням статей 203 та 228 ЦК України, адже вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, за наявності у Підприємства відповідного умислу.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Першим реченням частини третьої статті 228 ЦК України передбачено, що у разі недодержання вимоги щодо відповідності правочину інтересам держави і суспільства, його моральним засадам такий правочин може бути визнаний недійсним.

Ураховуючи, що в судовому процесі держава бере участь у справі як сторона через її відповідний орган, наділений повноваженнями у спірних правовідносинах, а також, беручи до уваги, що «інтереси держави» є специфічним оціночним поняттям та можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами інших учасників суспільних відносин, зокрема, комунальних підприємств, установ, які розпоряджаються бюджетними коштами, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що визначати, в чому полягає чи може полягати порушення інтересів держави та оспорювати на цій підставі правочин у суді може тільки суб'єкт, наділений у спірних правовідносинах владними повноваженнями (незалежно від наявності статусу юридичної особи), або прокурор, який у встановленому порядку, виконуючи субсидіарну роль, може представляти державу в судовому провадженні замість відповідного компетентного суб'єкта,

який усупереч вимогам закону не здійснює захист інтересів держави або робить це неналежно.

Суди встановили, що за статутом Ліцей є комунальним закладом, знаходиться у власності Великомежирицької сільської ради та є правонаступником майна, прав та обов'язків Школи, а джерелом фінансування за Договором були кошти субвенції з державного бюджету.

Тобто Ліцей не здійснює владних управлінських функцій, а тому не є суб'єктом владних повноважень.

Те, що Позивач є стороною за Договором, джерелом фінансування за яким були кошти субвенції з державного бюджету, також не свідчить про наявність у Ліцею відповідних владних повноважень, оскільки у відносинах щодо розрахунків з постачальником за договором комунальний заклад, який є розпорядником бюджетних коштів, виступає не як суб'єкт владних повноважень, а як сторона у зобов'язальних правовідносинах.

Беручи до уваги викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає неправильними висновки судів попередніх інстанцій про наявність підстав для визнання недійсним Договору відповідно до положень частини третьої статті 228 ЦК України з огляду на недодержання вимог щодо відповідності умов цього правочину інтересам держави, оскільки Ліцей не є особою, яка наділена повноваженнями на звернення до суду з позовом в інтересах держави.

Водночас Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що суди визнали недійсним Договір також з підстав невідповідності його, зокрема статті 203 ЦК України. Підприємство не обґрунтувало підстав для перегляду та скасування рішень судів попередніх інстанцій в цій частині.

Разом із цим наявні підстави для зміни оскаржених судових рішень у частині застосування наслідків недійсності Договору,

Загальні правила щодо правових наслідків недійсності правочинів сформульовані в статті 216 ЦК України, в частині першій якої вказано, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Правові наслідки, передбачені частинами першою та другою цієї статті, застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів (частина третя цієї ж статті).

При цьому ЦК України не пов'язує можливість застосування наслідків недійсності правочину з добросовісністю сторін правочину, і добросовісність сторони до уваги не береться. Сторони зобов'язані повернути все отримане за недійсним правочином лише тому, що правочин визнано недійсним.

Водночас у справі № 923/196/20 замість передбаченої статтею 216 ЦК України двосторонньої реституції, тобто приведення обох сторін у попередній стан, Велика

Палата Верховного Суду зобов'язала лише відповідача повернути спірні земельні ділянки до комунальної власності, обґрунтувавши своє рішення тим, що про це просив позивач, а вимогу про повернення коштів, сплачених за спірним договором купівлі-продажу позивачеві, відповідач не заявив. При цьому Велика Палата Верховного Суду вказала, що приписи статей 216 і 228 ЦК України забезпечують справедливий баланс між інтересами позивача та відповідача, який вимогу про повернення сплачених коштів не заявив (див. пункт 72 та останнє речення пункту 81.2 постанови від 20 липня 2022 року у справі № 923/196/20).

Велика Палата Верховного Суду підтверджує правильність своїх висновків, викладених у пунктах 66-70 постанови від 20 липня 2022 року у справі № 923/196/20, зокрема, про те, що за недійсності правочину взаємне повернення сторонами одержаного за ним (двостороння реституція) є юридичним обов'язком, що виникає із закону та юридичного факту недійсності правочину, однак вважає, що підхід до застосування наслідків недійсності правочину (стаття 216 ЦК України), сформульований у пунктах 72 та 81.2 згаданої постанови, потребує узгодження з наведеним вище висновком про двосторонню реституцію як юридичний обов'язок сторін недійсного правочину, виходячи з такого.

Позовні вимоги, з якими звертався позивач у справі № 923/196/20, були спрямовані на визнання недійсним спірного правочину та застосування наслідків недійсності.

У такій категорії справ суд, задовольняючи вимогу сторони про повернення переданого за недійсним правочином майна, має також присудити стягнути з позивача на користь відповідача одержані за правочином кошти (повернути передане нею майно). Таке стягнення не є задоволенням окремої позовної вимоги, а є необхідним наслідком визнання недійсним правочину та задоволення вимоги про застосування реституції. Інше тлумачення статті 216 ЦК України, за якого відповідач має заявити вимогу про повернення йому переданого за недійсним правочином, покладатиме на відповідача непропорційний тягар у вигляді позбавлення його майна без повернення / відшкодування всього, що інша сторона одержала на виконання недійсного правочину.

Також підхід, сформульований Великою Палатою Верховного Суду в пунктах 72 та 81.2 постанови від 20 липня 2022 року у справі № 923/196/20, створює низку серйозних процесуальних проблем, оскільки відповідач у такій категорії справ, щоб домогтися двосторонньої реституції, має заявляти зустрічний позов або звертатись з окремим позовом.

Розгляд вимоги відповідача в наступному окремому позові також не виправдано поставить його у становище, коли він вже зобов'язаний за судовим рішенням повернути майно, однак позивач у первинній справі, хоч і має в силу закону обов'язок так само здійснити повернення одержаного ним за правочином, однак такий обов'язок не забезпечений примусом держави і може бути не виконаний без окремого судового рішення.

Для узгодження викладених раніше висновків з механізмом двосторонньої реституції в цілому Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити

від своїх висновків, викладених у пунктах 72 та 81.2 постанови від 20 липня 2022 року у справі № 923/196/20, та виходити з буквального тлумачення змісту статті 216 ЦК України, яке дає підстави для висновку про те, що, якщо законом не встановлені особливі умови застосування правових наслідків недійсності правочину або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів, позивач, який заявляє вимогу про повернення йому в натурі переданого за недійсним правочином або відшкодування вартості переданого, заявляє реституційну вимогу, яку суд за існування для того підстав задовольняє, застосовуючи двосторонню реституцію. У цьому випадку відповідач є стягувачем у частині рішення про повернення йому переданого ним за недійсним правочином майна або відшкодування вартості.

Наведене спростовує неправильні висновки судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для застосування двосторонньої реституції, зроблені з посиланням на те, що в межах цього спору не пред'являлися вимоги щодо стягнення з Ліцею обладнання, одержаного ним за Договором.

Оскільки суди встановили обставини виконання сторонами Договору та не встановлювали обставини, які б унеможливили двосторонню реституцію, а сторони про них не стверджували, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що, задовольняючи позовні вимоги про визнання недійсним Договору та стягнення з Підприємства на користь Ліцею 199 850,40 грн, сплачених за платіжним дорученням, суди також мали повернути від Ліцею на користь Підприємства майно, передане за видатковою накладною від 24 грудня 2019 року. Тобто застосувати двосторонню реституцію як необхідний наслідок визнання недійсним Договору та задоволення реституційної вимоги Ліцею.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 18 вересня 2024 року у справі № 918/1043/21 можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753942>

2.2. Цивільна юрисдикція

ВП ВС відступила від висновку КАС ВС щодо припинення повноважень посадових осіб публічного права на підставі пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України, визначивши, що додаткова підстава розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, передбачена пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України (припинення повноважень посадових осіб), поширюється лише на членів виконавчого органу юридичних осіб – господарських товариств.

Повноваження посадових осіб публічного права, зокрема органів державної влади та місцевого самоврядування (та інших, створених відповідно до частин других статей 167, 168, 169 ЦК України), на підставі пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України припиненню не підлягають

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Білопільського міського голови, Білопільської міської ради, КП Білопільської міської ради «Куянівське торгово-комунальне підприємство» (далі – КП «КТКП») про

визнання незаконним і скасування розпорядження про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу за касаційною скаргою Білопільського міського голови на рішення Білопільського районного суду Сумської області від 05 жовтня 2022 року та постанову Сумського апеляційного суду від 29 грудня 2022 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

31 грудня 2020 року Куянівська сільська рада в особі Голови комісії з реорганізації – Білопільського міського голови і ОСОБА_1 уклали контракт, за яким останнього призначили на посаду директора КП «КТКП» строком до 31 грудня 2023 року.

Розпорядженням від 09 серпня 2022 року Білопільський міський голова звільнив 09 серпня 2022 року ОСОБА_1 з посади директора підприємства на підставі пункту 5 статті 41 КЗпП України. Розірвав контракт, укладений з позивачем 31 грудня 2020 року. Підставою зазначив відсутність довіри та взаємного порозуміння в умовах воєнного стану.

Звертаючись з позовом, ОСОБА_1 зазначав, що посада директора комунального підприємства не відноситься до кола суб'єктів трудових правовідносин, до яких може застосовуватися додаткова підстава звільнення, яка визначена пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив. Суди вказали, що комунальне підприємство не є господарським товариством та у своїй діяльності не керується законодавством про господарські товариства, отже, трудовий договір з позивачем не може бути припинений з підстав, визначених пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини третьої статті 99 ЦК України у редакції, яка діяла до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» (далі – Закон № 1255-VII), члени виконавчого органу могли бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків, якщо в установчих документах не визначені підстави усунення членів виконавчого органу від виконання своїх обов'язків. Закон № 1255-VII дещо змінив редакцію частини третьої статті 99 ЦК України.

Ключовою новелою Закону № 1255-VII є внесення змін до КЗпП України, а саме: доповнення частини першої пунктом 5 статті 41 КЗпП України новою підставою звільнення – припинення повноважень посадових осіб.

Пункт 3 частини першої Закону № 1255-VII одночасно частину третю статті 99 ЦК України виклав у такій редакції: «3. Повноваження члена виконавчого органу можуть бути в будь-який час припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень». У такий спосіб держава надала інвесторам господарських товариств право на свій розсуд (без пошуку причин) звільняти посадових осіб товариства, встановлюючи таким чином повний контроль над ним.

Оскільки Закон № 1255-VII був прийнятий з метою захисту прав інвесторів, можна підсумувати, що дія норми пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України поширюється лише на посадових осіб юридичної особи - виконавчого органу товариства, членів наглядової ради акціонерного товариства та загалом посадових осіб будь-якого господарського товариства, а також інших осіб товариства, наділених організаційно-розпорядчими чи адміністративно-функціями.

Отже, додаткова підстава розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, передбачена пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України, - припинення повноважень посадових осіб поширюється лише на членів виконавчого органу господарських товариств.

Велика Палата Верховного Суду наголошує, що як КЗпП України, так і ЦК України визначають чіткий критерій можливості застосування пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України, який полягає у порядку створення юридичної особи.

По-перше, відповідно до частини другої статті 81 ЦК України юридичні особи залежно від порядку їх створення поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Головна відмінність між ними полягає в тому, що юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів (статуту або засновницького договору, якщо інше не встановлено законом) рівноправними суб'єктами на договірних засадах, що й визначає приватноправовий характер їх взаємовідносин. Юридичні особи публічного права створюються на підставі розпорядчого акта Президента України, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування.

Під час здійснення своєї діяльності юридичні особи приватного права керуються главою 8 підрозділу 2 розділу II ЦК України та іншими спеціальними законами.

Діяльність юридичних осіб публічного права визначена Конституцією України та спеціальними законами, зокрема Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації».

По-друге, статті 96-1-100 ЦК України (зі статтею 99 включно) регулюють діяльність учасників корпоративних відносин у вигляді товариства.

Текстуальний системний аналіз наведених норм права дає підстави вважати, що критеріями застосування частини третьої статті 99 ЦК України і пункту 5 частини третьої статті 41 КЗпП України є: порядок створення юридичної особи (юридична особа приватного права); форма організації (товариство).

Отже, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування у подібних правовідносинах пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України, які викладені у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 30 січня 2020 року у справі № 815/3200/16, від 06 серпня 2020 року у справі № 186/294/16-а, у яких суд касаційної інстанції дійшов висновку про те, що виходячи з аналізу норм КЗпП України та Закону України «Про місцеві державні адміністрації» повноваження перших заступників та заступників голів місцевих державних адміністрацій також можуть

бути припинені головою відповідної місцевої державної адміністрації за пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України.

У справі, що переглядається, позивач обіймав посаду директора комунального унітарного комерційного підприємства, засновником якого є Білопільська міська рада.

Між сторонами виник індивідуальний трудовий спір, а норми права щодо діяльності господарських товариств на спірні правовідносини не поширюються (зокрема частина третя статті 99 ЦК України і пункт 5 частини першої статті 41 КЗпП України).

Позивач звернувся до відповідача із заявою про звільнення за власним бажанням на підставі частини третьої статті 38 КЗпП України.

Тобто звільнення позивача у справі, що розглядається, на підставі пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України є помилковим, оскільки ця норма права стосується лише члена виконавчого органу господарських товариств (правління, дирекція тощо), яким КП «КТКП» не є.

Отже, висновок судів першої та апеляційної інстанцій про необхідність задоволення позову є обґрунтованим і законним.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 10 липня 2024 року у справі № 573/1020/22 можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121104622>

Адвокат, право на заняття адвокатською діяльністю якого не зупинено і не припинено, є особою, яка провадить незалежну професійну діяльність (забезпечує себе роботою самостійно), та віднесений до категорії зайнятого роботою населення, що виключає можливість надання йому статусу безробітного

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Київського міського центру зайнятості до ОСОБА_1 про стягнення коштів за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Київського апеляційного суду від 17 травня 2023 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

З 21 вересня 2018 року ОСОБА_1 зареєстрований в Раді адвокатів Київської області та набув право на заняття адвокатською діяльністю.

29 жовтня 2020 року ОСОБА_1 через Єдиний портал електронних послуг «Дія» подав заяви до Шевченківської районної філії Київського міського центру зайнятості про надання статусу безробітного та про призначення допомоги по безробіттю, на підставі яких йому надано статус безробітного та призначено допомогу по безробіттю на підставі частини першої статті 43 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

12 березня 2021 року провідним інспектором відділу розслідування страхових випадків Київського міського центру зайнятості за участю начальника того ж відділу складено акт, відповідно до якого встановлено, що ОСОБА_1 в період перебування на обліку в центрі зайнятості в статусі безробітного був

zareestrovaniy v Radi advokativ Kiiv's'koi oblasti ta mav pravo na zdijshnennya indyvidual'noi advokats'koi diyal'nosti.

09 kvitnya 2021 roku Kiiv's'kyy mi's'kyy tsentr zaynyatosti nakazom priypyniv reestraciyu OSOBA_1 yak bezrobotnogo, u zv'yazku iz vstanovlenням факту подання особою недостовірних даних та документів, зокрема наявності у нього свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також приypynив виплату йому допомоги.

Kрім того, позивач прийняв рішення про повернення OSOBA_1 нарахованого та виплаченого матеріального забезпечення у розмірі 34 056,47 грн, про що відповідач був повідомлений, проте коштів у добровільному порядку не повернув, у зв'язку з чим позивач звернувся до суду з даним позовом.

Суд першої інстанції відмовив в задоволенні позову, оскільки OSOBA_1 не займався підприємницькою діяльністю та не отримував доходу від неї.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи позовні вимоги, суд апеляційної інстанції вказав, що OSOBA_1 не зупинив дію свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю при поданні заяви про надання йому статусу безробітного, а тому не міг вважатися незайнятою особою та не мав права на отримання допомоги по безробіттю.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини першої статті 13 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат, який здійснює адвокатську діяльність і працює індивідуально, є самозайнятою особою.

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про зайнятість населення» до зайнятого населення належать, зокрема, особи, які забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств).

За правилами пункту 63.5 статті 63 ПК України всі фізичні особи - платники податків та зборів реєструються у контролюючих органах шляхом включення відомостей про них до Державного реєстру фізичних осіб - платників податків у порядку, визначеному цим Кодексом. Фізичні особи - підприємці та особи, які мають намір провадити незалежну професійну діяльність, підлягають взяттю на облік як самозайняті особи у контролюючих органах згідно з цим Кодексом.

Пунктом 5 частини першої статті 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» до платників єдиного внеску віднесено осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності.

Аналіз наведених норм дає підстави для висновку, що особа після отримання свідоцтва про право заняття адвокатською діяльністю має право на роботу та отримання доходу від цієї роботи, набуває статусу самозайнятої особи і повинна сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. При цьому законодавець не позбавляє адвоката статусу особи, яка

провадить незалежну професійну діяльність, на період неотримання останнім заробітку (доходу) та не звільняє адвоката від обов'язку сплачувати цей єдиний внесок.

Крім того, адвокат має право на власний розсуд та без зазначення конкретних причин у будь-який час зупинити свою адвокатську діяльність після чого він втрачає статус особи, яка провадить незалежну професійну діяльність, та відповідно самозайнятої особи, оскільки такий адвокат не має права здійснювати адвокатську діяльність (стаття 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Також право на заняття адвокатською діяльністю може бути припинено відповідно до частини третьої статті 32 того ж Закону. У разі припинення права на заняття адвокатською діяльністю особа також не може працювати адвокатом.

Відомості про зупинення чи припинення права на заняття адвокатською діяльністю вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України (частина шоста статті 31 та частина сьома статті 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

У таких випадках та за відсутності іншого виду зайнятості і неможливості реалізувати своє право на працю в інший спосіб така особа може набути статусу безробітного.

Проаналізувавши наведене вище, Велика Палата Верховного Суду виснує, що відповідно до статті 4 Закону України «Про зайнятість населення» адвокат, право на заняття адвокатською діяльністю якого не зупинено і не припинено, є особою, яка провадить незалежну професійну діяльність (забезпечує себе роботою самостійно), та віднесений до категорії зайнятого роботою населення і це виключає можливість надання йому статусу безробітного.

Так, ОСОБА_1 з 21 вересня 2018 року зареєстрований у Єдиному реєстрі адвокатів України та має право на здійснення індивідуальної адвокатської діяльності. Відомості щодо зупинення чи припинення його права на заняття адвокатською діяльністю у матеріалах справи відсутні, суди такі факти також не встановили.

Положеннями пунктів 1, 2, 8 частини першої статті 45 Закону України «Про зайнятість населення» визначено, що реєстрація безробітного припиняється, зокрема у разі: зайнятості особи; встановлення факту подання особою недостовірних даних та документів, на підставі яких було прийнято рішення про надання їй статусу безробітного, призначення (виплати) матеріального забезпечення на випадок безробіття та надання соціальних послуг.

Частиною третьою статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на випадок безробіття» передбачено, що сума виплаченого забезпечення та вартості наданих соціальних послуг застрахованій особі внаслідок умисного невиконання нею своїх обов'язків та зловживання ними стягується з цієї особи відповідно до законодавства України з моменту виникнення обставин, що впливають на умови виплати їй забезпечення та надання соціальних послуг.

Зважаючи, що ОСОБА_1 має роботу і наділений правом на заняття адвокатською діяльністю він не може бути визнаний безробітним. Подання ним недостовірних даних Шевченківській районній філії Київського міського центру зайнятості щодо цього, призвели до безпідставного нарахування та виплати йому допомоги. Виплачені ОСОБА_1 кошти підлягають стягненню з нього на підставі частини третьої статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на випадок безробіття» у розмірі визначеному апеляційним судом.

Доводи касаційної скарги про те, що ОСОБА_1 не отримував заробітку (доходу) від адвокатської діяльності, а тому мав право на отримання допомоги по безробіттю, відхиляються Великою Палатою Верховного Суду, оскільки наявність в особи права на заняття адвокатською діяльністю унеможливорює надання їй статусу безробітного та призначення відповідної допомоги.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 28 серпня 2024 року у справі № 761/38813/21 можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121571331>

Подання працівником заяви про скорочення строку попередження про наступне вивільнення може бути підставою для скорочення цього строку, проте не звільняє роботодавця від обов'язку дотримання ним гарантій при звільненні працівника за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України (зміни в організації виробництва і праці), зокрема – з дня попередження про вивільнення до дня розірвання трудового договору запропонувати такому працівникові всі вакантні посади, які відповідають його кваліфікації.

Якщо працівник відмовився від усіх запропонованих роботодавцем вакансій, висловлюючи цим своє небажання продовжувати працювати на змінених умовах праці, тоді роботодавець вправі звільнити його з роботи за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України до завершення двомісячного строку попередження про наступне вивільнення

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Харківського обласного центру зайнятості про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Комінтернівського районного суду міста Харкова від 07 серпня 2023 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 з 26 березня 2020 року працював на посаді провідного юрисконсульта Харківської районної філії Харківського обласного центру зайнятості.

Наказом від 26 грудня 2022 року начальник відділу по роботі з персоналом зобов'язана попередити працівників, зазначених у додатках, посади яких підлягають виведенню, про можливе наступне вивільнення з 26 лютого 2023 року у зв'язку зі змінами в організації праці Харківської обласної служби зайнятості.

Харківський обласний центр зайнятості наказом від 26 грудня 2022 року припинив Харківську районну філію Харківського обласного центру зайнятості шляхом ліквідації.

За актом від 27 грудня 2022 року працівники Харківського обласного центру зайнятості засвідчили, що 27 грудня 2022 року ОСОБА_1 запропонували роботу на посаді провідного юрисконсульта Чугуївської філії Харківського обласного центру зайнятості, однак він від запропонованої роботи відмовився.

13 лютого 2023 року ОСОБА_1 подав відповідачу заяву, в якій просив скоротити строк попередження про вивільнення у зв'язку зі скороченням штату та звільнити його за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України з 19 лютого 2023 року.

Наказом від 17 лютого 2023 року Харківський обласний центр зайнятості звільнив ОСОБА_1 з посади у зв'язку зі скороченням штатів, здійснив необхідні виплати при звільненні.

Після звільнення заявник дізнався про існування аналогічних посад юрисконсульта в новоствореній Харківській філії Харківського обласного центру зайнятості (за його місцем проживання), яких роботодавець йому не пропонував.

Відповідач не заперечив факту існування таких посад, однак зазначив про відсутність обов'язку пропонувати такі посади заявнику, який за власною ініціативою проявив бажання припинити трудові відносини згідно з поданою ним заявою.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У справі, що переглядається, спір виник щодо дотримання роботодавцем гарантій на залишення на роботі працівника, який подав заяву про скорочення двомісячного строку при вивільненні у зв'язку зі змінами в організації праці.

Метою персонального попередження про наступне вивільнення не пізніше ніж за два місяці з одночасною пропозицією іншої роботи в розумінні статті 49-2 КЗпП України є надання працівникові можливості завчасно визначитися з майбутнім працевлаштуванням або підшукати собі іншу роботу.

Дотримання двомісячного строку до моменту вивільнення працівника є обов'язковим при звільненні за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України, що призводить до розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця.

Так само працівник може погодитися з неможливістю продовження трудових правовідносин через зміну в організації праці роботодавця, у зв'язку із чим вправі просити звільнити його з роботи до закінчення двомісячного строку попередження про наступне вивільнення. Проте така неможливість продовження трудових правовідносин безпосередньо пов'язана з фактом належного дотримання роботодавцем своїх зобов'язань щодо працевлаштування працівника, тобто пропозицією всіх вакансій (що існували з моменту повідомлення про наступне вивільнення до дня звільнення працівника), які такий працівник може зайняти з урахуванням його кваліфікації.

У свою чергу право на скорочення двомісячного строку попередження працівника про наступне вивільнення не є безумовним, і роботодавець може відмовити в задоволенні такого клопотання працівника. Вказане обумовлено тим, що звільнення працівника за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України є вимушеною дією роботодавця через неможливість збереження трудових правовідносин і за можливості роботодавця до завершення двомісячного строку запропонувати працівникові роботу, яка відповідатиме його кваліфікації, скоротити вказаний строк можна лише у випадку відмови працівника від зайняття всіх запропонованих йому посад.

Отже, скорочення двомісячного строку попередження про наступне вивільнення є виправданим при об'єктивній безперспективності очікування працівника на подальше працевлаштування або у випадку безальтернативної відмови працівника на продовження трудових правовідносин на змінених умовах праці, тобто коли працівник відмовляється від продовження роботи на будь-яких посадах у зв'язку зі змінами в організації праці, про що доцільно вказати в його заяві про скорочення строку попередження про наступне вивільнення та звільнення його з роботи на підставі пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України.

Оскільки скорочення двомісячного строку попередження працівника про наступне вивільнення не позбавляє працівника гарантій, які надані йому у зв'язку з обставинами змін в організації праці, а дотримання роботодавцем таких гарантій є обов'язковим для звільнення працівника за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України незалежно від тривалості строку попередження при вивільненні, то роботодавець зобов'язаний надати працівникові, який вивільняється, пропозиції всіх вакансій (що відповідають його кваліфікації), які існували в нього з моменту попередження такого працівника про наступне вивільнення до дня його звільнення, з урахуванням при цьому положень статті 42 КЗпП України щодо переважного права на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці.

Якщо працівник відмовився від усіх запропонованих роботодавцем вакансій, висловлюючи цим своє небажання продовжувати працювати на змінених умовах праці, тоді роботодавець вправі звільнити його з роботи за пунктом 1 частини першої статті 40 КЗпП України до завершення двомісячного строку попередження про наступне вивільнення.

За обставинами цієї справи позивач, який був повідомлений про наступне вивільнення, отримав лише одну пропозицію зайняти вакантну посаду в іншій філії в іншій місцевості, від якої відмовився у зв'язку з необхідністю зміни місця проживання. Після цього позивач подав відповідачу заяву про скорочення строку попередження про наступне вивільнення.

Відповідач, не пропонуючи інших вакансій, задовольнив таку заяву та звільнив позивача з роботи у визначений у заяві строк, не заперечуючи при цьому наявності в нього вакансій, які б могли бути запропоновані позивачу.

Відповідач помилився у правовій природі заяви про скорочення строку повідомлення про наступне вивільнення, яка є проханням працівника зменшити строк вирішення питання щодо його працевлаштування (продовження трудових правовідносин чи їх припинення), та дійшов хибного висновку про відсутність у нього обов'язку запропонувати позивачу всі вакантні посади, які він міг би обійняти з урахуванням його кваліфікації, які існували з моменту повідомлення працівника про наступне вивільнення до дати розірвання трудового договору.

Оскільки суд першої інстанції помилково виходив з відсутності у відповідача обов'язку працевлаштувати позивача у зв'язку з поданням останнім заяви про скорочення строку при вивільненні та не встановив дотримання відповідачем обов'язку з працевлаштування працівника, передбаченого частиною другою статті 40, частиною третьою статті 49-2 КЗпП України, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про необхідність задоволення касаційної скарги ОСОБА_1, скасування оскаржених судових рішень та направлення справи на новий розгляд до місцевого суду.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 28 серпня 2024 року у справі № 641/1334/23 можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121571345>

3. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 липня 2024 року

Справа № 712/3525/23 (провадження № 14-75цс24)

Сторони: ОСОБА_1 до військової частини, Черкаської ОДА (Черкаської ОВА) про визнання рішень безпідставними та повернення майна.

Суддя-доповідач: Мартєв С. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного у постанові КГС ВС від 16 лютого 2024 року у справі № 910/10009/22 про можливість витребування у військової адміністрації вилученого майна в умовах воєнного стану на користь колишнього власника до закінчення правового режиму воєнного стану.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 04 вересня 2024 року

Справа № 186/871/14-ц (провадження № 14-97цс24)

Сторони: ТОВ «ФК «Дніпрофінансгруп», заінтересовані особи: ОСОБА_1, ОСОБА_2, про видачу дубліката виконавчого листа.

Суддя-доповідач: Мартєв С. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного у постановках КГС ВС від 21 січня 2019 року у справі № 5023/2082/12 та від 21 січня 2019 року у справі № 42/339-10 щодо можливості закриття провадження у справі за заявою про видачу дубліката виконавчого листа / заміну сторони виконавчого провадження, яка подана повторно.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 05 вересня 2024 року

Справа № 755/11021/22 (провадження № 14-94цс24)

Сторони: за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи: Дніпровський відділ ДРАЦС у місті Києві, Міністерство оборони України про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою.

Суддя-доповідач: Погрібний С. О.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне вирішити виключну правову проблему щодо початку перебігу шестимісячного строку, визначеного частиною другою статті 46 ЦК України, для оголошення фізичної особи померлою.

4. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 вересня 2024 року

Справа № 910/2546/22 (провадження №12-43гс24)

Сторони: ТОВ «Герман-Агро», ТОВ «Еконива» до Міністерства юстиції України про визнання протиправним і скасування наказу та зобов'язання вчинити дії.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду та Верховного Суду; виключна правова проблема.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновку ВП ВС та КЦС ВС щодо належного відповідача у справі про скасування наказу Міністерства юстиції України, яким скасовано рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень. Крім того, на переконання колегії суддів, існують різні підходи як до визначення складу учасників, так і до визначення способів захисту у цій категорії спорів, що свідчить про існування виключної правової проблеми.

4. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 липня 2024 року

Справа № 466/3398/21 (провадження № 14-80цс24)

Сторони: ОСОБА_1 до ВАТ «Комерційний банк «Надра», Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, ОСОБА_2, ТОВ «Преміум Лігал Колекшн», ТОВ «Фінансова компанія «Дніпрофінансгруп» про визнання недійсним договору іпотеки та скасування заборон відчуження.

Суддя-доповідач: Мартєв С. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного у постанові ВП ВС від 10 квітня 2024 року у справі № 496/1059/18 про те, що ефективним способом захисту прав володіючого власника нерухомого майна, щодо якого до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно незаконно внесено запис про право іпотеки іншої особи, з якою власник не перебував у зобов'язальних відносинах, є негаторний позов про усунення перешкод у здійсненні власником права розпорядження своїм майном (стаття 391 ЦК України) з яким власник може звернутись, зокрема, шляхом пред'явлення вимоги про скасування державної реєстрації права іпотеки зазначеної особи.

Позиція ВП ВС: ВП ВС зазначає, що з часу формування правових висновків у справі № 496/1059/18, від якого бажає відступити КЦС ВС, пройшло лише три місяці. Відповідно ні суспільні відносини, ні їх правове регулювання в державі не змінилися. Жодних свідчень того, що рішення ВП ВС призвело до вад правозастосування, які б зумовлювали потребу відступити від сформульованого ВП ВС висновку – немає.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 28 серпня 2024 року

Справа № 301/1637/16 (провадження № 14-96цс24)

Сторони: ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Іршавської обласної організації Українського товариства мисливців та рибалок про визнання незаконними та скасування рішень.

Суддя-доповідач: Ступак О. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду та Верховного Суду.

Опис: на думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 12 січня 2021 року у справі № 127/21764/17, та висновку КЦС ВС, викладеного у постанові від 24 березня 2021 року у справі № 157/3194/17 (шляхом уточнення) про те, що юрисдикція суду не поширюється на правовідносини щодо порядку та підстав набуття та припинення членства у громадській організації (громадському об'єднанні), участі у роботі громадської організації.

Позиція ВП ВС: із часу прийняття постанови від 12 січня 2021 року у справі № 127/21764/17 із висновками щодо застосування положень Закону України «Про громадські об'єднання» в контексті поширення юрисдикції суду на спори за участю громадських об'єднань відсутні підстави стверджувати, що відбулась зміна суспільних відносин чи нормативного регулювання, внаслідок чого цей висновок втратив зрозумілість, набув ознак неузгодженості, необґрунтованості, незбалансованості чи помилковості.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 28 серпня 2024 року

Справа № 761/26660/21 (провадження № 14-104цс24)

Сторони: ОСОБА_1 до ТОВ «Квіти України» (правонаступника ПАТ «Квіти України»), ТОВ «Амбас», ТОВ «Майстерня Г. Духовичного» про зобов'язання припинити дії, що порушують авторське право, та відшкодування моральної шкоди.

Суддя-доповідач: Ступак О. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: на думку КЦС ВС, виключна правова проблема полягає, зокрема, у невизначеності питання щодо порядку захисту авторського права на твори архітектури (проект та будівля «Квіти України»), які були створені у період з 1981 по 1985 роки, відповідно до ЦК України та ЗУ «Про авторське право і суміжні права».

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не обґрунтував наявності ознак «виключності» окресленої у цій справі правової проблеми, яка в силу цієї ознаки підлягає вирішенню саме ВП ВС як судом, визначеним законом. Зокрема, якісний критерій виключної правової проблеми мотивований лише наявністю розбіжностей у висновках членів НКР при Верховному Суді, наданих на запит суду. Водночас існування кількісного критерію, в ухвалі взагалі не обґрунтовано.

4. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 28 серпня 2024 року

Справа № 372/2878/21 (провадження № 13-25кс24)

Сторони: ОСОБА_20 звернулась зі скаргою на бездіяльність уповноважених посадових осіб Обухівського РУП ГУ НП в Київській області щодо відмови в залученні до провадження як потерпілого.

Суддя-доповідач: Король В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: на думку ККС ВС, виключна проблема полягає у невизначеності питання доступу до правосуддя осіб, які не володіють державною мовою.

Позиція ВП ВС: ККС ВС не продемонстрував різний підхід до правозастосування з посиланням на суперечливу судову практику, натомість висловив свою незгоду із висновком ОП ККС ВС у рішенні від 19 вересня 2022 року у справі № 521/12324/18 щодо того, що апеляційні та касаційні скарги осіб, які мають право

на оскарження судових рішень, повинні бути викладені державною мовою, складені неукраїнською мовою - повертаються особі, яка її подала.

5. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 04 вересня 2024 року

Справа № 910/5217/20 (провадження № 12-42гс24)

Сторони: прокурор в інтересах держави в особі Київської міської ради до СТОВ Агрокомбінат «Хотівський», державного реєстратора про скасування рішення про державну реєстрацію речових прав та запису про речове право.

Суддя-доповідач: Уркевич В. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: на думку КГС ВС, виключна проблема полягає в тому чи відновлюється дія договору оренди земельної ділянки у разі, коли судовим рішенням визнано неправомірним і скасовано рішення органу місцевого самоврядування, яким такий договір було розірвано.

Позиція ВП ВС: КГС ВС не навів ні кількісних, ні якісних критеріїв наявності виключної правової проблеми у справі, натомість питання застосування норм матеріального права вирішується судом касаційної інстанції під час розгляду касаційної скарги відповідно до його повноважень.

6. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 04 вересня 2024 року

Справа № 912/1377/23 (провадження № 12-45гс24)

Сторони: ФГ «Рис-К» до держави Україна в особі ГУ Держгеокадастру у Кіровоградській області про стягнення з Державного бюджету України на свою користь збитків у вигляді упущеної вигоди.

Суддя-доповідач: Уркевич В. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: на думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правових висновків, викладених у постановках КЦС ВС від 14 листопада 2018 року у справі № 692/1276/14-ц, від 13 грудня 2018 року та від 19 лютого 2020 року у справі № 701/660/17, про те, що при відшкодуванні збитків землевласникам та землекористувачам, у тому числі у вигляді неодержання ними доходів, які завдані останнім у межах правовідносин з оренди землі, слід застосовувати ЗК України та інші нормативно-правові акти в галузі земельних відносин, які є спеціальним законодавством.

Позиція ВП ВС: правовідносини у справах № 692/1276/14-ц, № 692/231/16-ц та № 701/660/1 не є подібними з правовідносинами, що виникли у справі № 912/1377/23, яка передана на розгляд ВП ВС, а звідси підстави для передачі цієї справи на її розгляд відсутні.

7. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 05 вересня 2024 року

Справа № 153/247/24 (провадження № 14-98цс24)

Сторони: ОСОБА_1, заінтересовані особи: ОСОБА_2, Ямпільська міська рада, про встановлення факту, що має юридичне значення.

Суддя-доповідач: Погрібний С. О.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: на думку КЦС ВС, існує виключна проблема щодо порядку встановлення юридичного факту здійснення постійного догляду за особою, яка за станом здоров'я потребує постійного стороннього догляду.

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не навів суперечливої практики судів інших юрисдикцій, зокрема чи можуть взагалі існувати справи з подібними правовідносинами в судах інших юрисдикцій, про відмінну апеляційну чи касаційну практику вирішення справ у подібних правовідносинах. Отже, КЦС ВС не зазначив кількісного та якісного критеріїв наявності виключної правової проблеми.

8. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 05 вересня 2024 року

Справа № 462/4186/22 (провадження № 14-91цс24)

Сторони: ОСОБА_1 в інтересах малолітнього ОСОБА_2 до Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради, ОСОБА_3 про визнання незаконним та скасування розпорядження, відшкодування моральної шкоди.

Суддя-доповідач: Погрібний С. О.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правових висновків, викладених у постанові ВП ВС від 29 серпня 2018 року у справі № 463/624/14-а про те, що справи про визнання протиправним розпорядження районної адміністрації про надання дозволу батькам на укладення договору застави квартири, у якій зареєстровані малолітні, та його скасування належить до компетенції судів адміністративної юрисдикції.

Позиція ВП ВС: у справі № 463/624/14-а предметом оскарження стало розпорядження районної адміністрації міської ради про надання дозволу подружжю на укладення договору застави квартири, де зареєстровані малолітні, а у справі, що переглядається, - про визначення днів побачень батьку з малолітнім сином, а тому правовідносини у справах є неподібні та відсутні підстави для відступу від правових висновків ВП ВС.

9. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 вересня 2024 року

Справа 907/947/22 (провадження № 12-41гс24)

Сторони: ПрАТ «Закарпаттяобленерго» до ПрАТ «Берегівський м'ясокомбінат» про витребування майна із чужого незаконного володіння, визнання протиправним і скасування рішення про державну реєстрацію права власності та припинення права власності.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: на думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правових висновків, викладених у постанові ВП ВС від 13 лютого 2024 року у справі № 910/2592/19 про те, що витрати, пов'язані з розглядом справи, за відсутності прямої вказівки в процесуальному законі щодо покладення таких витрат на іншу особу, можуть бути покладені за результатами вирішення спору лише на сторони такого спору.

Позиція ВП ВС: висновок, від якого просить відступити КГС ВС, ВП ВС не формулювала, а процесуальні правовідносини, зокрема те, за касаційною скаргою якого учасника справа переглядалась в суді касаційної інстанції, а також склад учасників (відсутні треті особи) у справі № 910/2592/19 не є подібними до процесуальних відносин (процесуальної ситуації) у справі № 907/947/22 (третя особа подає скаргу на судові рішення).

10. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 10 вересня 2024 року

Справа № 522/5195/15-ц (провадження № 14-108цс24)

Сторони: ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Одеської міської ради, Виконавчого комітету Одеської міської ради про витребування майна з чужого незаконного володіння, зобов'язання передати майно, визнання незаконним та скасування свідоцтва про право власності.

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: на думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правових висновків, викладених у постановах КГС ВС від 22 грудня 2020 року у справі № 910/1415/18 та від 24 грудня 2020 року у справі № 910/4818/16, та КАС ВС від 02 березня 2021 року у справі № 1.380.2019.001081, згідно з якими касаційний (апеляційний) суд має повноваження розглядати заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судових рішень, ухвалених судами нижчих інстанцій, поданих до судів першої або апеляційної інстанції..

Позиція ВП ВС: порівнюючи обставини справи, що переглядається, з обставинами у справах № 910/1415/18, № 910/4818/16 та № 1.380.2019.001081, ВП ВС вважає, що вони є неподібними. На відміну від вищенаведених справ, що вирішувалися іншими касаційними судами, у цій справі питання про законність рішення, яке було

предметом перегляду за нововиявленими обставинами, апеляційним судом не вирішувалося.

11. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 18 вересня 2024 року

Справа № 2-5441/11 (провадження № 14-113цс24)

Сторони: АТ «Державний ощадний банк України» до ОСОБА_1 про стягнення кредитної заборгованості.

Суддя-доповідач: Воробйова І. А.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: на думку КЦС ВС, існує виключна проблема щодо вирішення питання про можливість поширення правил про позасудове звернення стягнення на іпотечне майно, визначених статтею 36 Законом України «Про іпотеку» на ситуацію, коли іпотечне майно відчужено самим іпотекодавцем за згодою іпотекодержателя, а отримані за продаж кошти спрямовано на погашення існуючого боргу, проте такого способу позасудового врегулювання у договорі (застереженні) не передбачено.

Позиція ВП ВС: ВП ВС зазначила, що відсутній як кількісний, так і якісний критерій виключної правової проблеми, оскільки відсутні протилежні висновки судів касаційної інстанції, а також не виявлено глибоких та довгострокових розходжень у судовій практиці у справах з аналогічними підставами позову та подібними позовними вимогами.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.08.2024 по 30.09.2024 / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Великої Палати Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС, д-р юрид. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України В. Ю. Уркевич. Київ, 2024. Вип. 48. – с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua